

Historia ustroju i prawa w Polsce

Lech Krzyżanowski

OD.NOWA

Repetytorium

Historia ustroju i prawa w Polsce

Lech Krzyżanowski

OD.NOWA

Spis treści

- 7 Wstęp

- 11 **Część I**
Ustrój i prawo dawnej Polski (X–XV w.)
- 12 Ważniejsze cytaty
- 13 Ważniejsze definicje
- 24 **Rozdział 1. Powstanie państwa polskiego. Kształtowanie się struktury władzy w okresie rodowo-plemiennym**
Rozdział 1a. Prawo na ziemiach polskich w okresie rodowo-plemiennym
- 27 **Rozdział 2. Monarchia wczesnopiastowska oraz okres rozbicia dzielnicowego – ustrój**
Rozdział 2a. Monarchia wczesnopiastowska oraz okres rozbicia dzielnicowego – prawo i sądy
- 39 **Rozdział 3. Odrodzone Królestwo Polskie i jego ustrój**
Rozdział 3a. Odrodzone Królestwo Polskie – prawo i sądy
- 50 Pytania testowe

- 53 **Część II**
Ustrój i prawo dawnej Polski (XV wiek – 1795)
- 54 Ważniejsze cytaty
- 55 Ważniejsze definicje
- 64 **Rozdział 4. Początki i rozwój I Rzeczypospolitej (do połowy XVII w.) – fundamenty ustrojowe**
Rozdział 4a. Początki i rozwój I Rzeczypospolitej (do połowy XVII w.) – prawo i system wymiaru sprawiedliwości
- 76 **Rozdział 5. I Rzeczpospolita w dobie stagnacji i kryzysu (II połowa XVII w. – 1763) – ustrój**
Rozdział 5a. I Rzeczpospolita w dobie stagnacji i kryzysu (II połowa XVII w. – 1763) – prawo i sądy
- 81 **Rozdział 6. Reformy ustrojowe w Polsce w pierwszych latach okresu stanisławowskiego (1764–1788)**
Rozdział 6a. Prawo i wymiar sprawiedliwości Rzeczypospolitej w początkach rządów Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764–1788)
- 88 **Rozdział 7. Ustrój państwa polskiego u schyłku monarchii konstytucyjnej**
Rozdział 7a. Prawo sądowe oraz wymiar sprawiedliwości w dobie Sejmu Wielkiego i w ostatnich latach istnienia monarchii konstytucyjnej
- 94 Pytania testowe

- 97 Część III**
Ustrój i prawo ziem polskich w okresie porozbiorowym (do 1918)
- 98 Ważniejsze cytaty
- 99 Ważniejsze definicje
- 106 **Rozdział 8. Ziemie polskie pod zaborami (1795–1807). Rosyjski, pruski i austriacki system władzy. Ustrój**
Rozdział 8a. Ziemie polskie pod zaborami (1795–1807). Rosyjski, pruski i austriacki system władzy. Prawo i sądownictwo
- 109 **Rozdział 9. Księstwo Warszawskie i jego ustrój (1807–1815)**
Rozdział 9a. Wymiar sprawiedliwości i prawo Księstwa Warszawskiego (1807–1815)
- 116 **Rozdział 10. Ustrój Królestwa Polskiego w latach 1815–1830 oraz jego przekształcenia po upadku powstania listopadowego**
Rozdział 10a. Wymiar sprawiedliwości i prawo Królestwa Polskiego 1815–1830
- 126 **Rozdział 11. Zabór pruski i jego ustrój w pierwszej połowie XIX wieku**
Rozdział 11a. Zabór pruski w pierwszej połowie XIX wieku. Prawo i postępowanie sądowe oraz wymiar sprawiedliwości
- 131 **Rozdział 12. Ustrój Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846)**
Rozdział 12a. Wymiar sprawiedliwości i prawo Wolnego Miasta Krakowa (1815–1846)
- 136 **Rozdział 13. Zabór austriacki przed wybuchem I wojny światowej. Podstawy ustrojowe autonomii Galicji**
Rozdział 13a. Prawo sądowe oraz struktura wymiaru sprawiedliwości w okresie istnienia autonomii Galicji
- 142 **Rozdział 14. Ziemie polskie pod zaborem rosyjskim i pruskim na przełomie XIX i XX wieku – ustrój polityczny**
Rozdział 14a. Ziemie polskie pod zaborem rosyjskim i pruskim na przełomie XIX i XX wieku – prawo i sądownictwo
- 146 **Rozdział 15. Przepisy ustrojowe obowiązujące na ziemiach polskich podczas I wojny światowej (1914–1918)**
Rozdział 15a. Prawo i sądy na ziemiach polskich podczas I wojny światowej (1914–1918)
- 150 Pytania testowe
- 153 Część IV**
Polska w okresie konstytucyjnym (II Rzeczpospolita, 1918–1939)
- 154 Ważniejsze cytaty
- 155 Ważniejsze definicje
- 160 **Rozdział 16. Ustrój Polski w okresie demokracji parlamentarno-gabinetowej (1918–1926)**
Rozdział 16a. Prawo oraz wymiar sprawiedliwości w pierwszym okresie istnienia II Rzeczypospolitej (od 1918 do początku lat trzydziestych)

- 171 Rozdział 17. II Rzeczpospolita jako państwo autorytarne (1926–1939). Zasady ideowe i ustroj
- 171 Rozdział 17a. Unifikacja i kodyfikacja prawa w Polsce w latach trzydziestych. Wymiar sprawiedliwości po wejściu w życie prawa o ustroju sądów powszechnych
- 182 Pytania testowe
- 185 **Część V**
Polska w okresie II wojny światowej i w latach powojennych (od 1939 roku do czasów współczesnych)
- 186 Ważniejsze cytaty
- 187 Ważniejsze definicje
- 192 Rozdział 18. Ustrój ziem polskich okupowanych przez Niemcy i Związek Radziecki w okresie II wojny światowej (1939–1945)
Rozdział 18a. Radziecki i niemiecki system okupacyjny na ziemiach polskich w okresie II wojny światowej (1939–1945). Prawo, wymiar sprawiedliwości.
- 196 Rozdział 19. Polskie Państwo Podziemne – ustroj polityczny i struktura władzy
Rozdział 19a. Prawo i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego
- 200 Rozdział 20. Przekształcenia ustrojowe państwa polskiego (1944–1952)
Rozdział 20a. System prawny i sądownictwo w okresie kształtowania się nowego ustroju politycznego (1944–1952)
- 207 Rozdział 21. Ustrój polityczny Polski Ludowej (1952–1989)
Rozdział 21a. System prawny i sądownictwo Polski Ludowej (1952–1989)
- 216 Rozdział 22. Polska w okresie transformacji ustrojowej (1989–1997). Przepisy ustrojowe
Rozdział 22a. Prawo i wymiar sprawiedliwości w okresie przemian ustrojowych (1989–1997)
- 220 Rozdział 23. Ustrój prawny Polski współczesnej (po 1997 roku)
Rozdział 23a. System prawny oraz sądownictwo w okresie przygotowań do akcesji oraz po wejściu Polski do Unii Europejskiej
- 226 Pytania testowe
- 228 Odpowiedzi
- 231 **Szybka ścieżka. Wersja przeznaczona dla szczególnie niecierpliwych i wymagających bezzwłocznej porady**
- 278 Spis tabel
- 279 Wykaz podręczników

Wstęp

Pomysł publikowania różnego rodzaju repetytoriów zyskuje w ostatnim czasie coraz liczniejsze grono zwolenników. Jak można się domyślać, dzieje się tak, ponieważ ten rodzaj literatury pomocniczej celnie trafia w zapotrzebowanie studentów, którzy zyskawszy gruntowną wiedzę podczas wykładów oraz zajęć warsztatowych, poszukują instrumentu ułatwiającego powtórzenie i usystematyzowanie materiału. Oferowane Czytelnikom *Repetytorium. Historia ustroju i prawa w Polsce* ma spełnić taką właśnie funkcję. W żadnym wypadku nie próbuje współzawodniczyć z akademickimi podręcznikami, tym bardziej że ich wybór młody adept nauk prawnych posiada nader szeroki, a jakość oferowanych dzieł jest niezmiennie bardzo wysoka¹. Mamy natomiast ambicję służyć pomocą w zakresie porządkowania wiedzy oraz we wszystkich innych czynnościach rekapitulacyjnych poprzedzających przystąpienie do egzaminu. Czy i w jakim zakresie zadanie to udało się zrealizować, ocenią Czytelnicy.

Doświadczenia dydaktyczne dowodzą, iż osoby pragnące poznać dzieje polskiego ustroju i prawa napotykać niemałe kłopoty z właściwym powiązaniem informacji o poszczególnych instytucjach prawnych z okolicznościami historycznymi, w jakich się rodziły i funkcjonowały. Tymczasem brak znajomości politycznej, gospodarczej czy społecznej genezy różnorodnych rozwiązań prawnych nie pozwala w należyty sposób ocenić ich znaczenia. W niniejszym tomie zatem sporo miejsca poświęcono właśnie tej, czysto historycznej warstwie narracji jako ważnemu uzupełnieniu podstawowych treści historycznoprawnych. Nie znaczy to oczywiście,

że marginalizacji uległa część merytoryczna, odnosząca się do źródeł i ewolucji instytucji prawa w Polsce. *Repetytorium* pozostało obszernym kompendium wiedzy z tego zakresu, tyle że umieszczono ją w jej historycznym kontekście.

Nacisk położony na poznanie i zrozumienie okoliczności historycznych towarzyszących zmianom prawnym to nie jedyny element wyróżniający *Repetytorium* na tle piśmiennictwa z tego zakresu. Czytelnik z pewnością odkryje niezbyt często stosowany układ treści wspomagający paralelne prowadzenie dwu wykładów: z historii ustroju oraz dziejów prawa. W górnej (czerwonej) części strony zawsze znajdzie rozważania na temat ustroju, w dolnej (czarnej) zaś odnoszące się do tego samego okresu historycznego informacje o prawie sądowym. Nowa metoda wymaga co prawda przystosowania się do nietypowej lektury (tylko górnej lub tylko dolnej części strony, jeśli chcemy zachować ciągłość narracji), ale jednocześnie gwarantuje skoncentrowanie całości materiału poświęconego danej epoce w jednym miejscu. Trudno precyzyjnie rozdzielić zakres ustrojowy od prawnosądowego (związki między nimi zostały zresztą zaznaczone kolorowymi odsyłaczami), a skoro związków przyczynowo-skutkowych między nimi jest niemało, autor uznał za celowe ułatwić przemieszczanie się między obu warstwami narracji. Dotychczas pewien dyskomfort stwarzała sytuacja, w której chcący się zapoznać na przykład z kompetencjami poszczególnych urzędników służących monarchii patrymonialnej Czytelnik o ich uprawnieniach na płaszczyźnie wymiaru sprawiedliwości mógł przeczytać dopiero po przewertowaniu kilkudziesięciu stron. W naszej publikacji potrzebna informacja jest dostępna w zasięgu jego wzroku.

¹ Zestaw najważniejszych opracowań akademickich dotyczących omawianej dziedziny, patrz: wykaz podręczników, s. 279.

Wybór opisywanego tu sposobu prezentowania treści postawił autora przed dylematem niełatwym do rozwiązania, a sprowadzającym się do znalezienia najważniejszego miejsca do ulokowania zagadnień dotyczących dziejów wymiaru sprawiedliwości. Zazwyczaj tematykę tę zawiera się w rozdziałach określanych mianem „historia ustroju”, co oczywiście ma swe głębokie uzasadnienie. Już w klasycznym, Monteskiuszowskim, trójpodziale władzy sądownictwo zajmuje miejsce równoprawne z ustawodawstwem i egzekutywą, składając się wraz z nimi na całokształt jednolitego systemu omnipotencji władzy publicznej. Jednocześnie jednak poznawanie dziejów wymiaru sprawiedliwości w naturalny sposób wymusza wykorzystanie wiedzy z historii prawa materialnego oraz dawnej procedury, według których orzekały poszczególne sądy. Tą myślą wiedziony, autor postanowił przedstawić dzieje wymiaru sprawiedliwości w narracji dotyczącej problematyki historycznoprawnej (u dołu strony). Ma nadzieję, że tym sposobem ułatwi Czytelnikowi śledzenie kolejnych zagadnień. Wykład o historii sądownictwa mieści się obok informacji o prawie i procedurze, a w pobliżu (na górze strony) znajduje się omówienie kwestii ustrojowych, więc pamięć o sądownictwie jako części trójpodziału władzy także nie ulegnie zatarciu. Struktura tekstu, być może zaskakująca ze względu na wymienione wyżej rozwiązania, cechuje się tradycyjnym podejściem do innych elementów formalnych książki. Odnosi się to na przykład do podziału na poszczególne okresy historyczne. Niezależnie od tego, iż wśród badaczy toczy się ciągle ożywiona dyskusja, czy dotychczasowy model struktury dziejów ustroju Polski jest właściwy (jego kontestatorzy formułują wiele interesujących i oryginalnych propozycji), autor postanowił w tej

dziedzinie nie eksperymentować. Świadomy kontrowersji związanych z zaproponowanym podziałem formalnym, uznał za stosowne poprowadzić narrację w taki sposób by, nie odcinając się zupełnie od tradycyjnej periodyzacji, zwracać uwagę czytelnika także na nowe propozycje w tej dziedzinie. Pomny tego, iż kwestia podziału dziejów ustroju na poszczególne okresy jest częścią subiektywnego wyboru egzaminatora, a książka ma służyć jak najszerszej grupie egzaminowanych, autor nie czuje się upoważniony do udziału w debacie nad właściwą periodyzacją dziejów. Zadanie to pozostawia uczonym, swoją zaś rolę widzi w tym by dostarczyć odbiorcy materiał pomocniczy, przydatny do studiowania historii ustroju i prawa w Polsce, niezależnie od sposobu postrzegania tejże problematyki. Lekturę *Repetitorium* można rozpocząć od zapoznania się z graficznym ujęciem najważniejszych zagadnień z historii państwa i prawa Polski. Ujmowanie ważkich problemów naukowych w postaci diagramów, wykresów i tabel ma już ugruntowaną pozycję w publikacjach edukacyjnych jako skuteczny sposób prezentowania materiału, odpowiedni zwłaszcza dla osób przyzwyczajonych do kultury obrazkowej i wzrokowych metod zapamiętywania treści. Autor ma nadzieję, że i w tym wypadku proponowane Czytelnikom wykresy, określone mianem szybkiej ścieżki, znajdą swoich admiraatorów. Oczywiście można ten fragment *Repetitorium* pominąć i zakończyć lekturę na zawartości poszczególnych rozdziałów. Możliwość różnorodnego korzystania z książki, w zależności od konkretnych potrzeb, to jeszcze jedna jej zaleta. *Repetitorium* zostało podzielone na części. Wszystkie składają się z rozdziałów, wyznaczonych w oparciu o cezury najbardziej charakterystyczne dla poszczególnych okresów. Każda część książki została

poprzedzona wykazem ważnych cytatów, oddających „ducha epoki” i pokazujących, jak rozumiano prawo w kolejnych wiekach, oraz zestawem definicji, który pozwala uniknąć powtórzeń przy prezentowaniu poszczególnych instytucji prawnych na przestrzeni dziejów. Rozwiązanie polegające na tym, by wyciągnąć te definicje poza nawias głównej partii rozważań, zgodnie z nadziejami autora ma porządkować prezentowany materiał. Podobną rolę odgrywają tabele synchronistyczne zawierające kluczowe dla poszczególnych epok daty – za ich pomocą można sobie jeszcze wyraźniej uzmysłowić, które z wydarzeń działy się równocześnie i jak kształtowały się ich wzajemne relacje. Wreszcie na zakończenie każdej części *Repetitorium* autor proponuje kilka pytań testowych pozwalających sprawdzić stan wiedzy i upewnić się, czy można przystąpić do dalszej lektury, czy jednak celowe będzie jeszcze jedno powtórzenie rozdziału.

Co zrozumiałe, ograniczone ramy wydawnictwa wykluczają prowadzenie bardzo szczegółowego wykładu. W książce zawarto zatem jedynie te informacje, które zdaniem autora mają największą wartość praktyczną dla zdającego egzamin lub powtarzającego wiadomości studenta. Celowo pominięto zagadnienia rzadziej prezentowane na salach wykładowych, w kilku przypadkach zrezygnowano też z analizy kwestii dyskusyjnych lub mających jedynie walor hipotezy. Przemawiał za tym utylitarny cel *Repetitorium*, co – miejmy nadzieję – Czytelnik przyjmie ze zrozumieniem.

Od długiego już czasu toczy się wśród wykładowców akademickich dyskusja koncentrująca się wokół pytania: z jakich pomocy dydaktycznych korzystać winien student? Ma ona charakter uniwersalny, łącząc w zadumie nad przyszłością edukacji akademickiej posiadaczy tytułu lub

stopni w dziedzinie nauk humanistycznych, społecznych, technicznych, a także, oczywiście, prawnych. Z pewnością godne wzięcia pod uwagę są głosy tych, którzy akceptują wyłącznie kontakt studentów z obszernymi podręcznikami akademickimi, wychodząc z założenia, iż wszelkie kompendia, „ściągi” i publikacje typu vademecum obniżają poziom dydaktyczny studiowania i z tego powodu powinny być niedozwolone. Coraz wyraźniej słychać jednak także argumenty zwolenników tezy, iż w dobie powszechnego dostępu do Internetu walka z wiedzą w pigułce zaczyna przypominać zmagania Don Kichota. Zdaniem autora, spór ten, wzorem każdego dylematu przeciwstawiającego obraz idealny, ale przez to nieosiągalny, obrazowi rzeczywistości, choć obarczonego wadami, jest w swej istocie nierozstrzygalny. Proponuje więc przyjąć rozwiązanie co prawda nie w pełni satysfakcjonujące, ale za to możliwe do zrealizowania: traktujmy podręczniki akademickie jako fundament wiedzy studenta, zaś repetytoria jako materiał powtórkowy – niezastępujący tego pierwszego, ale stanowiący swoiste potwierdzenie skuteczności procesu dydaktycznego. W tej roli pragnie się sprawdzić także poprzedzona niniejszym wstępem książka. Zapraszam do lektury.

Autor

Część I

Ustrój

i prawo

dawnej

Polski

(X–XV w.)

Gotycka fara Bożego
Ciała w Bieczu – miście
łokowanym na prawie
magdeburskim w 1257 roku
prawdopodobnie przez
Bolesława Wstydliwego

Ważniejsze cytaty

Gall Anonim, *Kronika polska (1113–1116)* Ks. I, 9 [przeł. R. Grodecki]

(cyt. za: Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*. Wrocław 1982)

[Bolesław Chrobry] miał też ponadto pewną wybitną cechę sprawiedliwości i pokory; gdy mianowicie ubogi wieśniak lub jakaś kobiecina skarżyła się na kogoś z książąt lub komesów, to chociaż był ważnymi sprawami zajęty i otoczony licznymi szeregami magnatów i rycerzy, nie pierwiej ruszył z miejsca, aż po kolei wysłuchał skargi żalącego się i wysłał komornika po tego, na kogo się skarżono. A tymczasem samego skarżącego powierzał któremuś ze swych zaufanych, który miał się o niego troszczyć, a za przybyciem przeciwnika sprawę podsunąć królowi [...]. Oskarżony na wezwanie bez zwłoki co prędzej przybywał i dnia wyznaczonego mu przez króla nie chybił, bez względu na jakąkolwiek okoliczność [...]. [Bolesław] sprawę rozstrzygał nie tego dnia, lecz następnego lub trzeciego. A tak pilnie rozważał sprawę biedaka, jak jakiego wielkiego dostojnika.

Układ w Krewie zawarty 14 sierpnia 1385 roku

(cyt. za: H. Mościcki, *Unia Litwy z Polską. Dokumenty i wspomnienia*. Warszawa 1919)

My Jagiełło [...], Wielki Książę Litewski [...], wyprawił uroczyste poselstwo do panów ziemian Polski, a potem też do jego królewskiej wysokości. [...] Jako liczni cesarze, królowie i książęta rozmaici pragnęli z tym Wielkim Księciem Litewskim, życzyli sobie i radzi byli wejść w związki wieczyste powinowactwa, a co Bóg wszechmocny zachował dla osoby tejże najjaśniejszej królowej. Toteż, najjaśniejsza pani, niechaj Wysokość Wasza przyjmie do tak wielce zbawiennego związku tegoż pana Jagiełłę, Wielkiego Księcia, na syna, a najjaśniejszą księżnę Jadwigę,

córkę waszą najdroższą, Królową Polski, niechaj poślubi na prawą swą małżonkę [...]. Skoro zaś to, co przyrzeczono, dojdzie do przewidzianego końca, natenczas pan Jagiełło, Wielki Książę, z wszystkimi braćmi swymi jeszcze nie ochrzczoneymi [...] wiarę świętego rzymskiego Kościoła przyjąć zamierza.

Przywileje jedlneńsko-krakowskie (1430/1433)

(cyt. za: *Historia Państwa i Prawa*. Wybór tekstów źródłowych, red. B. Lesiński. Poznań 1995)

Także przyrzekamy i ślubujemy, że żadnego osiadłego ziemianina za jakieś przestępstwo czy winę nie będziemy więzili oraz nie nakażemy więzić i karać, jeśli nie zostanie skazany słusznie przez sąd i do rąk naszych starostów wydany przez sędziów tej ziemi, w której tenże obywatel zamieszkiwał, wyjąwszy jednak takiego, który by schwytyany był na kradzieży lub jawnym przestępstwie, jak na podpalaniu, umyślnym zabójstwie, porwaniu panien i niewiast, łupiestwie i pustoszeniu włości; również wyjąwszy takich, którzy by za siebie nie chcieli dać należytej gwarancji, stosownie do jakości przestępstwa.

Statuty nieszawskie, listopad–grudzień 1454 roku

(cyt. za: *Wiek V–XV w źródłach*. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk i in. Warszawa 1999)

Przed wszystkim naszym słowem królewskim przyrzekamy w pełni utrzymać wszystkich mieszkańców przy prawach danych im przez poprzedników naszych [...]. Przyrzekamy również, że gdy wypadnie nam wyprawić się poza granice królestwa, zapłacimy wszystkim towarzyszącym nam ziemianom [...] podług praw, jakie przyznali im nasi poprzednicy.

Ważniejsze definicje

Elementy formalne dokumentu średniowiecznego: części wymagane w każdym oficjalnym dokumencie średniowiecznym. Ich ulokowanie oraz forma zależały od zwyczaju, stanowiły również gwarancję autentyczności. W kolejności występowania były to (wymieniając najważniejsze):

- **inicjał:** pierwsza, ozdobna litera nadająca dokumentowi niepowtarzalny i indywidualny charakter;
- **inwokacja:** zwrot skierowany do Boga mający zapewnić jego przychyłność dla realizacji powziętych w dokumencie zobowiązań;
- **intytulacja:** prezentacja wystawcy, jego pozycji społecznej, wykazu ziem, którymi włada, itp.;
- **inskrypcja:** określenie odbiorcy dokumentu (osoby lub instytucji). Wyeksponowanie jego statusu społecznego, piastowanej godności itp.;
- **arenga:** fragment opisujący przyczyny wydania dokumentu i cele, jakie przyświecają jego wystawcy;
- **promulgacja:** ogłoszenie woli dokonania zmian prawnych przez wystawcę dokumentu;
- **dyspozycja:** zobowiązania powzięte przez wystawcę, właściwa treść dokumentu;
- **sankcja:** określenie kar, doczesnych lub wiecznych, które grożą za złamanie zasad zawartych w dokumencie;
- **koroboracja:** przedstawienie metody zatwierdzania dokumentu, gwarancja obowiązywania treści;
- **datacja:** określenie miejsca i czasu sporządzenia dokumentu;
- **testacja:** wymienienie świadków, na których pamięć powołuje się wystawca w przypadku zaistnienia w przyszłości sporów interpretacyjnych;
- **pieczęć:** odcisk gwarantujący oryginalność dokumentu.

Kanclerz: urzędnik kierujący kancelarią monarszą. Najwcześniejsze wzmianki o kanclerzu datują się na XII w. Funkcję tę w średniowieczu pełnił

najczęściej duchowny. Stał na czele kancelarii, w której pod jego kierunkiem pracowali podkanclerzy i notariusze. Nadzorował tworzenie oficjalnych dokumentów królewskich, przyjmował i wysyłał korespondencję dyplomatyczną, zajmował się polityką zagraniczną państwa. W okresie rozbitcia dzielnicowego, kanclerze należeli do najbliższych współpracowników poszczególnych książąt. Wyjątkowe znaczenie zyskał wówczas kanclerz krakowski, który w II połowie XIV w. przybrał tytuł Kanclerza Królestwa Polskiego, a w dalszej ewolucji kanclerza koronnego. Od poł. XIV w. był członkiem rady królewskiej.

Kara mutilacyjna (okaleczająca): kara polegająca na odcięciu skazanemu różnych części ciała. Była stosowana w średniowieczu w charakterze kary hańbiącej.

Komes: przejęta z tradycji rzymskiej ogólna nazwa określająca wyższego urzędnika w państwie patrymonialnym. O komesach w czasach Bolesława Chrobrego wspomina w swej kronice Gall Anonim. Komes w imieniu władcy sprawował nadzór nad grodami, pobierał podatki, sprawował wobec mieszkańców grodu wymiar sprawiedliwości, był zwierzchnikiem wojów.

Opole: u Słowian w okresie plemiennym grupa sąsiedzka zamieszkująca wspólne terytorium, połączona interesami ekonomicznymi, stanowiąca wspólnotę obronną i podlegającą tej samej władzy zwierzchniej.

Przywilej: specjalne uprawnienie nadane przez monarchę poszczególnym osobom (jako immunitet) lub grupom (w postaci przywilejów ziemskich). Oznaczało nadanie beneficjentowi korzyści niedostępnej dla innych. Obdarowanymi byli początkowo duchowni, później także świeccy (rycerstwo).

Recenzent
Prof. nadzw. Uwr dr hab. Sadowski

Projekt okładki
Władysław Pluta i stron tytułowych

Projekt układu typograficznego
Piotr Hrehorowicz, Władysław Pluta

Redaktor prowadzący
Andrzej Wienczek

Korekta
Magdalena Matyja-Pietrzyk

Dobór ilustracji
Lech Krzyżanowski, Luba Ristujczina

Skład i łamanie
Inter Line SC

© Copyright by Wydawnictwo OD.NOWA Sp. z o.o.

Wydawnictwo OD.NOWA Sp. z o.o.
ul. Mieszka I 38
43-300 Bielsko-Biała
biuro@wydawnictwo-odnowa.pl
www.wydawnictwo-odnowa.pl
tel./faks 33 822 90 90; 33 822 97 97

Wydanie I
Druk ukończono we wrześniu 2013 r.

Druk i oprawa: Drukarnia im. A. Półtawskiego, Kielce

Publikacja proponuje nowatorską prezentację historii ustroju i prawa polskiego, ukazując szerokie i wieloaspektowe spojrzenie na analizowaną problematykę, ponieważ Autor opracowania badał je z perspektywy historii, polityki, gospodarki oraz kwestii społecznych. W mojej ocenie książka zainteresuje nie tylko studentów prawa, administracji, historii, czy politologii, którzy próbują szybko i sprawnie przygotować się do egzaminu. Uważam, że będzie także cennym uzupełnieniem oferty dydaktycznej, jako kompendium pomocne dla uczniów przygotowujących się do egzaminu maturalnego z historii jak i wiedzy o społeczeństwie. Jestem bowiem w pełni przekonany, że może ona być wykorzystywana również w działalności edukacyjnej jako materiał pomocniczy zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli.

Z recenzji prof. nadzw. UW
dr. hab. Mirosława Sadowskiego

ISBN 978-83-67523-35-6